

Активізація творчого потенціалу студентів філологічного факультету на заняттях із сучасної української мови

Кучерява Оксана Анатоліївна¹

Державний заклад «Південноукраїнський педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail: oksana.kuch@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5946-3892>

Творчість посідає одне з центральних місць у моделі ключових компетентностей сучасного випускника вишу. У статті поставлено за мету розкрити зміст проблеми розвитку творчого мислення студентів філологічного факультету, зокрема вирішено низку завдань: 1) схарактеризовано творчість як професійну компетентність, 2) висвітлено погляди студентів щодо створення творчої атмосфери в освітньому процесі філологічного факультету, 3) запропоновано низку прийомів, спрямованих на активізацію творчого потенціалу студентів на заняттях із сучасної української мови. Для досягнення поставленої мети й завдань дослідження використано такі методи, як теоретичні (аналіз педагогічної і психологічної літератури) та емпіричні (анкетування і співбесіди зі студентами філологічного факультету). Кількісний аналіз результатів анкетування, проведеного з-поміж студентів другого і четвертого курсів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) Університету Ушинського, засвідчив актуальність порушеної проблеми й необхідність використання конструктивних підходів до викладання академічних дисциплін на філологічному факультеті. Розглянуто визначення поняття «творчість», «творча особистість», яку насамперед відрізняють такі риси, як відкритість до нових ідей, їх гнучкість та оригінальність, зацікавленість у проблемі, активність, самостійність у судженнях. Проілюстровано на прикладі навчальної дисципліни «Сучасна українська мова» розділ «Синтаксис складного речення» окремі методичні прийоми стимулювання творчої активності студентів: складання інтелект-карт для візуалізації теоретичного матеріалу й аналізу та презентації практичних завдань; креативне або образне письмо, що спирається на використання нетрадиційних жанрів (поетичні прийоми «11 слів», сенкан; «п'ять речень»; казки, есе, етюди, мініатюри, асоціативне письмо); розв'язання творчих задач, які вимагають залучення різних способів пізнання (природа, мистецтво, лінгвокультурологічні дослідження). У підсумку наголошено на важливості забезпечення пізнавальної мотивації і створення відповідних умов, які б спонукали студентів до творчої діяльності й самовираження.

Ключові слова: творча особистість, творче мислення, студенти філологічного факультету, сучасна українська мова.

Вступ. Проблема розвитку творчого мислення завжди знаходилась у центрі уваги педагогіки й психології. На сьогодні це питання й досі залишається актуальним. Як підкреслює відомий міжнародний радник з питань розвитку творчого мислення та освіти сер Кен Робінсон, «креативність зараз настільки ж важлива в освіті, як і грамотність, і ми повинні надати творчості належний статус» (Робінсон, 2006). З-поміж ключових компетентностей, якими має оволодіти сучасний фахівець у будь-якій галузі, провідне місце посідають уміння розв'язувати завдання, критичне мислення й креативність (Толочко, 2018; Partnership, 2019). Якщо говорити про підготовку майбутніх учителів української мови і літератури, важливими постають два аспекти: 1) розвивати творчі здібності студентів засобами художнього слова, за допомогою різних видів мистецтва, спонукати їх до творчої діяльності тощо; 2) озброїти «вміннями по-новому навчати інших» (Толочко, 2018: 40) в умовах глобальних змін і викликів.

Щодо першого аспекту слід згадати науковців, які вивчали природу й структуру творчості. Це наукові розвідки Дж. Гілфорда, Е. Торренса, Р. Стернберга, Д. Б. Богоявленської, О. М. Матюшкіна, С. Л. Рубінштейна, В. М. Дружиніна, В. О. Моляко та багатьох інших.

Проблема формування творчої особистості вчителя-словесника частково розкрита в дослідженнях Т. Тарасенко, О. Дуплійчук, В. Гончарук, І. Малецької, які акцентували на питаннях

¹ кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

педагогічної творчості. Приміром, О. Куцевол розробила портрет і систему підготовки творчого вчителя літератури, запропонувала низку тренінгів для розвитку художньо-творчого мислення студентів (Куцевол, 2007; Куцевол, 2008).

У виборі предмета дослідження важливу роль відіграла міжнародна практика й погляди міжнародних експертів на виділення ключових компетентностей та розвиток освіти в майбутньому. Зокрема, у статті С. В. Толочко подано детальний аналіз нормативних документів міждержавних структур і некомерційних міжнародних організацій та фондів щодо визначення універсальних компетентностей (Толочко, 2018). Під час вивчення світового досвіду звернули увагу на зміни в ієрархії вмінь і навичок, які є актуальними для успішної кар'єри. Насамперед це стосується креативності, яка виступила складником більшості моделей ключових компетентностей (The Partnership For 21st Century learning; The Center For Curriculum Redesign; Всесвітній економічний форум (WEF)). Так, за результатами Всесвітнього економічного форуму в Давосі (2015 рік) експерти створили порівняльну таблицю ключових компетентностей, відповідно до якої креативність у перспективі переміститься з десятої позиції (2015 рік) на третю (2020 рік): «Креативність стане одним із трьох ключових умінь, якого потребуватимуть працівники» (Gray, 2016). Крім того, у звіті («The Future of Jobs Report») наголошено на ролі і влади, бізнес-лідерів і педагогів у підготовці й перепідготовці майбутніх фахівців, які здатні працювати в умовах глобальних змін.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є висвітлення проблеми розвитку творчого мислення студентів філологічного факультету та пошук ефективних інструментів її розв'язання. Завданнями статті є 1) схарактеризувати творчість як професійну компетентність; 2) з'ясувати погляди студентів щодо створення творчої атмосфери в освітньому процесі філологічного факультету; 3) описати окремі методи і прийоми, що сприяють активізації творчого потенціалу студентів на заняттях із сучасної української мови.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, анкетування й співбесіди для уточнення стану досліджуваної проблеми в практиці вищої школи.

Результати дослідження та їх обговорення. Креативність, за психологічним словником, – це «творчі можливості (здібності) людини, які можуть виявлятися у мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість у цілому й / або її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення» (Мещеряков, 2008). Загалом, у психології творчість розглядають, з одного боку, як складник таланту, обдарованості («це людська діяльність, що породжує якісно нове, що ніколи раніше не існувало і що має суспільно-історичну цінність» (Мещеряков, 2008), а з іншого – це «будь-яка практична чи теоретична діяльність людини, в якій виникають нові результати (знання, розв'язання, способи дій, матеріальні продукти)» (Мещеряков, 2008).

Крім того, дослідники розрізняють поняття «креативність» і «творчість». Зокрема, у працях з педагогіки зазначається, що креативна особистість – це та, яка має задатки, здібності, внутрішні передумови, що «забезпечують її творчу активність, тобто нестимульовану ззовні пошукову та перетворювальну діяльність» (Освітні технології, 2003: 114; Сисоєва, 2006), тоді як творча особистість під впливом зовнішніх чинників реалізує себе в одному чи кількох видах творчої діяльності. Як підкреслює О. Куцевол, педагогічна творчість – це процес, а педагогічна креативність – «інтегративна якість особистості вчителя, котра уможливорює творчу діяльність» (Куцевол, 2007: 24).

У започаткованому дослідженні поняття творчості будемо розглядати широко, а творчу особистість насамперед як «індивіда, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Для творчої особистості творча діяльність є життєвою потребою, а творчий стиль поведінки – найбільш характерний» (Освітні технології, 2003: 113). Відомо, що творчу особистість відрізняють такі риси, як відкритість до нових ідей, їх гнучкість та оригінальність, прийняття несподіваних рішень, зацікавленість у проблемі, активність, самостійність у судженнях. В умовах глобальних викликів сьогодення перераховані риси особливо важливі для майбутньої професійної діяльності, тому не випадково творчість (creativity) була визначена як одна з головних компетентностей сучасного випускника вишу.

Наприклад, представники некомерційної організації США «Партнерство заради вмінь XXI століття» (Partnership, 2019), розглядаючи творчість як одну з ключових компетентностей, у її складі виділяють: 1) вміння творчо мислити (використовувати креативні технології, породжувати нові ідеї, аналізувати, вдосконалювати й оцінювати власну творчу діяльність) та 2) вміння працювати творчо з іншими (обговорювати й покращувати нові ідеї з іншими, захоплювати власними ідеями, реагувати на нові перспективи і встановлювати зворотний зв'язок, розглядати невдачі як крок до навчання,

самовдосконалення) (Partnership, 2019: 4). Автори проекту підкреслюють, що творчість і новаторську діяльність студенти повинні сприймати як довготривалий циклічний процес маленьких досягнень і можливих помилок та невдач (Partnership, 2019), а школа чи університет повинні допомогти їм пройти цей шлях, оскільки «мета освіти – дати учням можливість зрозуміти довколишній світ і власні таланти, щоб вирости щасливими людьми й активними, гуманними громадянами» (Робінсон, 2018: 23). Натомість ми часто спостерігаємо протилежний процес, коли відкриті до творчості дошкільники у старшому віці стають пасивними, розчарованими, уважають себе невдахами. Звернімо увагу на такий факт. Описуючи модель творчої особистості студента, С. О. Сисоева наводить цікаві результати соціально-психологічного дослідження, проведеного В. А. Козаковим, відповідно до якого з-поміж студентів українських університетів (980 осіб) було виявлено «конформних (покірних, залежних) особистостей – 65%, консервативних – 75%, гіпотичних (які недооцінюють свої можливості та принижують свою компетентність, знання і здібності) – 70% і самостійних – всього 15-25%» (Сисоева, 2006: 119).

Це підштовхнуло нас до власних спостережень. У 2019-2020 н.р. було проведено анкетування й співбесіди зі студентами другого і четвертого курсів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) Університету Ушинського. Метою анкетування було з'ясувати позицію і водночас привернути увагу студентів до проблеми творчості в освіті, створення творчої атмосфери на філологічному факультеті у процесі викладання академічних дисциплін, аналізу власного підходу до навчання.

Опитування зацікавило лише 17% студентів, тому було проведено додаткові співбесіди, які засвідчили наявні з-поміж студентської молоді стереотипи на творчість. Їх чітко й образно описав у своїй книзі «Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту» Кен Робінсон: «Мовляв, не всі люди творчі, творчість має стосунок виключно до мистецтва, неможливо навчити творити; це не більше, ніж вільне «самовираження»» (Робінсон, 2018: 122). Однак і студентам, і викладачам слід пам'ятати, що «творчість пов'язана з багатьма здібностями, якими люди наділені від природи. Вона існує в усіх царинах людського життя ... І як і будь-які здібності – талант до творчості можна розвинути й удосконалити» (Робінсон, 2018: 122).

Студенти, яких зацікавила проблема творчості в освіті, усвідомлюють це. Коли їм запропонували дати відповідь на запитання «Яке місце, на Вашу думку, посідає творчість з-поміж інших компетентностей у підготовці вчителя-філолога?» і розташувати подані компетентності (академічні знання, креативність, критичне мислення, комунікативність, здатність розв'язувати різноманітні завдання) в ієрархічній послідовності, вони одноставно віддали творчості центральне місце: 3% студентів – першу позицію, 2% – другу позицію, 12% – третю позицію. До ключових компетентностей учителя опитувані також зарахували академічні знання й комунікативність.

Крім того, студенти мають уже сформоване уявлення про модель творчого вчителя. У відповідях на запитання «Як Ви розумієте поняття «творчий учитель»?» вони наголошували не лише на тому, що вчитель повинен «креативно викладати матеріал», «використовувати різноманітні творчі завдання», «захоплювати й надихати учнів», а й «любити свою роботу», «самовдосконалюватись», «вміти мотивувати», «розуміти й бачити красу довкола й у своїх учнях» тощо.

Як бачимо, сутність проблеми всі розуміють. Однак про готовність студентів змінюватись уже на етапі навчання, щоб бути творчими в майбутній професійній діяльності, говорити передчасно. Запитання (в анкеті або під час співбесіди) «Чи підходите Ви творчо до виконання домашніх завдань з будь-якої дисципліни? Ви намагаєтесь знайти власне розв'язання навчальної проблеми чи звертаєтесь до стандартних рішень?» викликало певні труднощі. З одного боку, студенти усвідомлюють, що найчастіше користуються типовими або вже навіть готовими матеріалами, розв'язаннями, глибоко не занурюються у проблему, обмежуються лекційним матеріалом, а з іншого – підкреслюють, що їм не вистачає зовнішніх стимулів, таких навчальних ситуацій, де б вони могли виявити свої здібності, таланти, розвивати творче мислення.

Студентам було запропоновано подумати, які дисципліни, що читають на філологічному факультеті, на їхню думку, формують творче мислення майбутнього вчителя, і щоб вони змінили в освітньому процесі, аби забезпечити розвиток творчого мислення студентів.

Щодо навчальних дисциплін, то були як прогнозовані відповіді (вступ до спеціальності, філософія, педагогіка, методики, історія української літератури і критики, історія зарубіжної літератури), так і ті, що змушують задуматись над стилем викладання («Творче мислення формує сам викладач. Неважливо, яку дисципліну він читає»).

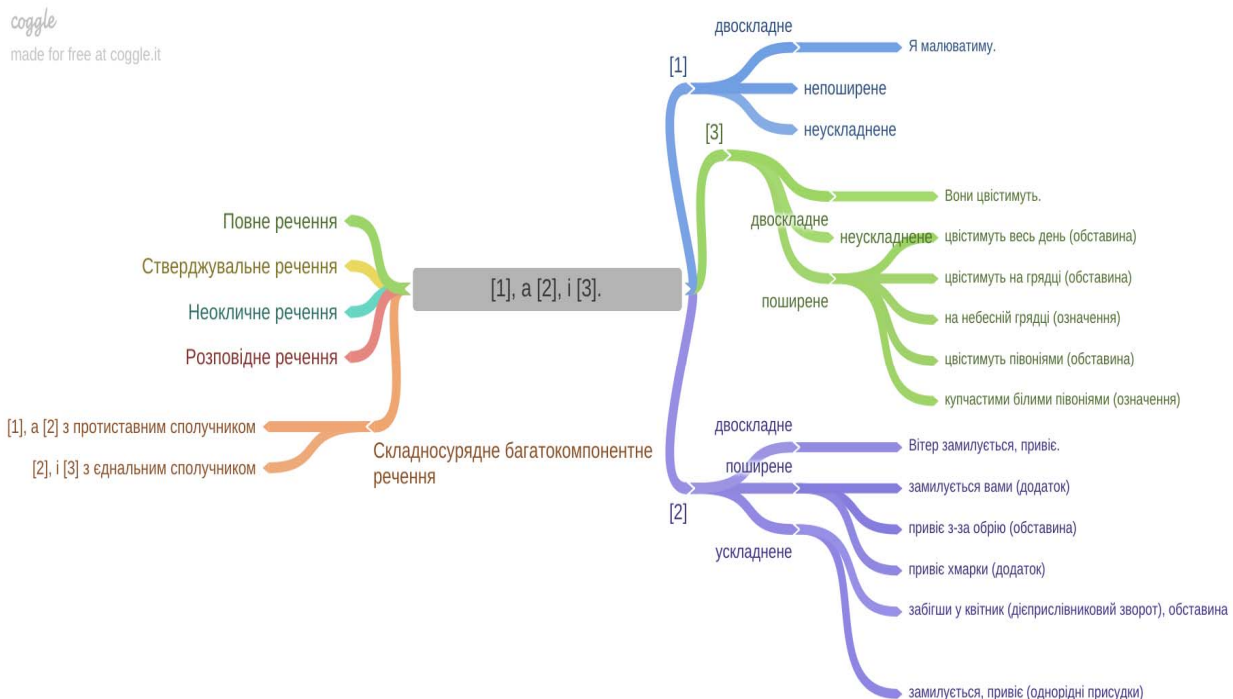
Поряд із цим, нашу увагу привернув той факт, що студенти переважно підкреслювали творчий потенціал таких дисциплін, як історія української літератури і критики, історія зарубіжної літератури, фольклор, наголошуючи на тому, що означені предмети пов'язані з літературною діяльністю як особливим видом обдарованості, і майже не зазначали сучасної української мови, стилістики, риторики тощо.

На думку опитуваних, саме навчальні курси з літератури дозволяють відійти від стандартних лекційних і практичних занять, постійного конспектування та звернутись до інтерактивних, мультимедійних, інформаційно-комунікаційних технологій. Студенти пропонували різноманітні прийоми: дебати за прочитаними творами, перегляд і обговорення екранізованих творів, студентські вистави, інтерактивні конспекти, презентації, колажі, відеоряди з вивченої теми тощо. Аналіз відповідей засвідчив, що студентам бракує зворотного зв'язку, спілкування з викладачем, емоційного захоплення з його боку, а отже, належної мотивації.

Цілком погоджуємось із С. О. Сисоєвою, що творчий потенціал студентів можна активізувати й реалізувати з будь-якої дисципліни, якщо створити відповідні умови, а заняття організувати таким чином, щоб вони могли набути «додаткових творчих якостей, які сприяють успішній творчій діяльності та життєдіяльності людини» (Сисоєва, 2006: 140).

У запропонованій розвідці розглянемо окремі методичні прийоми активізації творчого потенціалу студентів, що були апробовані на заняттях із сучасної української мови в межах розділу «Синтаксис складного речення» тема «Складносурядне речення».

Так, одним з ефективних методичних інструментів візуалізації теоретичного матеріалу й структурування важливої інформації є використання інтелект-карт («mind map»). Замість підготовки стандартних відповідей на теоретичні запитання студентам можна запропонувати скласти, а потім обговорити інтелект-карти, де ключовим словом буде виступати поняття про складносурядне речення. Такий вид роботи не лише дозволяє детально розглянути складне питання, з'ясувати прогалини в проблемі, що вивчається, а й розвивати творче мислення, адже в кожного студента інтелект-карта буде своя. Крім того, у вигляді інтелект-карти можна представити повний або частковий аналіз складного речення.

На схемі 1 подано зразок інтелект-карти, що демонструє повний синтаксичний аналіз речення: *Я малюватиму, а вітер, забігши у квітник, замилується вами (півоніями), привіє з-за обрію хмарки, і вони весь день цвістимуть на небесній грядці купчастими білими півоніями* (Зірка Мензатюк).

Різні кольори і форми, самостійно обрана техніка й схема, можливість використовувати малюнки, символи, опора на асоціативні зв'язки змушує кожного студента шукати власний спосіб подання теоретичного й практичного матеріалу.

Під час формування мовних і мовленнєвих умінь та навичок традиційно переходять від тренувальних вправ до творчих. Пропонуємо прийом «креативного або образного письма», яке спирається на використання нетрадиційних жанрів і забезпечує самовираження студентів. Це можуть бути як вправи на продовження, перебудову, редагування, так і використання різноманітних поетичних прийомів («11 слів», сенкан), складання казок, історій («сторітелінг» як методична вправа), написання есе, етюдів, мініатюр, асоціативне письмо. Письмові творчі завдання озброюють студентів новими жанрами, художніми прийомами, спонукають до роздумів.

Поряд із цим студенти можуть пропонувати власні варіанти креативного письма. Наприклад, «*Прийом п'яти речень*». Студенти пишуть короткий текст, що складається з п'яти речень, за схемою: 1 речення – просте, 2 речення – просте ускладнене, 3 речення – складносурядне, 4 речення – складносурядне багатоконструктивне, 5 речення – знову просте. Створенню творчої атмосфери сприятимуть зовнішні стимули: художні картини, музичні твори, поетичне слово тощо. Як відомо, «акти творчості ... виникають у результаті взаємодії принципово різних способів пізнання світу» (Робінсон, 2006). На заняттях з мови певний емоційний настрій створює природа, мистецтво, лінгвокультурологічні дослідження. До «*прийому п'яти речень*» було запропоновано студентам розглянути картину відомої української художниці Катерини Білокур «*Півонії*» (1946) і висловити свої враження, почуття, спогади, мрії. Наведемо приклад творчої роботи:

Щойно червень зазирнув у наш сад (просте речення).

На пишній півонії з'явилися білі й рожеві пуп'янки (просте ускладнене).

Через декілька днів вони наллються ніжною фарбою і над ними задзиччать волохаті джмелі й тендітні бджоли (складносурядне речення).

Розкішні квіти поступово одягнуть багаті сукні, і вітер лагідно перебиратиме кожну пелюсточку-спідничку, і сонечко даруватиме їм м'яке тепло й ранкову росу (складносурядне багатоконструктивне речення).

Півонія – справжня королева літнього саду (просте речення).

З-поміж творчих вправ розглянемо прийом розв'язування творчих задач. Студентам пропонується скласти речення, що є відповіддю на творчу задачу:

1. В українській культурі троянда – королева квітів, символ краси та любові, хризантема – символ смутку. Обґрунтуйте символіку квітів, оформивши твердження як складносурядне речення із зіставно-протиставними сполучниками.

Наприклад: *У літню сонячну пору троянди полонили людину своєю красою та ароматом, а хризантеми цвітуть пізно восени, вмиваючись дощами і туманами. В європейській культурі пишна троянда як квітка богині Венери стала символом краси, щастя і любові, а на Сході квіткою щастя й багатства вважають хризантему.*

2. Що нам може розказати рушник? Прочитайте історію рушника за візерунками, склавши 2-3 складносурядних речення із єднальними або розділовими сполучниками.

Наприклад: *Рушник як книга: тільки придивись, і оживуть на ньому давні історії, спогади та мрії. Ось дівчина вишила для коханого листя дуба як символ сили й мужності, або мати щедро оздобила полотно кетягами калини, оберегами великої родини.*

У пошуках відповідей студенти звертаються до різних джерел: наукових і фольклорних праць, власного досвіду, різних видів мистецтва – і творчо презентують зібраний матеріал.

Висновки. Сумуючи викладене, виділимо ключові позиції. Творча особистість формується у творчій діяльності, а для цього лекційні і практичні заняття рекомендуємо будувати таким чином, щоб студенти могли а) співпрацювати; б) під іншим кутом зору подивитись на типові й нетипові проблеми, завдання, мовленнєві ситуації; в) обговорити свої невдачі, помилки й активізувати всі внутрішні ресурси для розв'язання творчих або проблемних завдань; г) а отже, реалізувати свої творчі здібності. На нашу думку, творчі завдання в межах навчальної дисципліни «Сучасна українська мова» доцільні й корисні, оскільки сприяють самореалізації особистості студента, забезпечують пізнавальну мотивацію і творчий складник їхньої професійної підготовки.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому плануємо запропонувати комплексну систему роботи з розвитку творчого мислення студентів на заняттях із сучасної української мови,

продовжити розробку творчих лінгвокультурологічних завдань, що сприятимуть формуванню культурно-освітнього простору на філологічному факультеті.

Література

- Куцевол О. Портрет творчого вчителя літератури. *Дивослово*. 2007. № 1. С. 24-29.
- Куцевол О. Тренінг креативних якостей учителя-словесника. *Дивослово*. 2008. № 3. С. 18-22.
- Мещеряков Б., Зинченко В. Большой психологический словарь. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/dict/10.php
- Освітні технології: навч.-метод. посібник / за ред. О. М. Пехоти. Київ: Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.
- Робінсон Кен Чи справді школи вбивають творчість? *TED conference. February*, 2006. URL: www.ted.com/talks/sir_ken_robinson_do_schools_kill_creativity?language=uk
- Робінсон Кен, Ароніка Лу Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту / переклала з англ. Ганна Лелів. Львів: Літопис. 2018. 256 с.
- Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ: Міленіум, 2006. 344с.
- Толочко С. В. Структурно-системний аналіз визначення сучасних ключових компетентностей у світі. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2018. № 5 (25). С. 36-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/texcped_2018_5_10
- Gray A. The 10 skills you need to thrive in the Fourth Industrial Revolution. 2016. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-10-skills-you-need-to-thrive-in-the-fourth-industrial-revolution/>
- Partnership for 21st Century Skills. 2019. URL: http://static.battelleforkids.org/documents/p21/P21_Framework_DefinitionsBfK.pdf

Activation of the students' creative potential who are majoring in Philology in classes on the Modern Ukrainian language

Kucheriava Oksana²

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

Creativity occupies one of the central places in the model of modern higher education institution graduate's key competencies. The article aims to reveal the content of the problem related to the development of the students' creative thinking who major in Philology; in particular, the paper deals with a number of tasks, it is going to: 1) characterise creativity as a professional competency; 2) highlight students' views on providing a creative atmosphere in the educational process at the Department of Foreign Languages; 3) offer a number of techniques to activate the creative potential of students in modern Ukrainian language classes. The methods like: theoretical (analysis of pedagogical and psychological literature) and empirical (questionnaires and interviews with students of the Philology Faculty) were used. The Quantitative analysis of the survey's results conducted among the second and fourth year students majoring in 014 Secondary Education (Ukrainian Language and Literature) at Ushynsky University, showed the urgency of the problem and the need to use constructive approaches to teaching academic disciplines at the Philology Faculty. The author analyses the definitions of the concepts "creativity", "creative personality" which are primarily distinguished by such features as openness to new ideas, their flexibility and originality, interest in the problem, activity, independence in judgments. Having checked the example of the discipline "Modern Ukrainian language" (the Section "Syntax of a complex sentence), some methods of stimulating students' creative activity were illustrated: compiling intelligence maps to visualise theoretical material and analysis which present practical tasks; creative or figurative writing based on the use of non-traditional genres (poetic techniques "11 words", senkan; "five sentences"; fairy tales, essays, sketches, miniatures, associative writing); solving creative problems that require the involvement of different ways of learning (nature, art, linguistic and cultural studies). As a result, the emphasis was put on the importance of providing cognitive motivation and creating appropriate conditions that would encourage students to creative activity and self-expression.

Keywords: *creative personality, creative thinking, students majoring in Philology, modern Ukrainian language.*

² PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor, Chairperson of the Faculty of the Ukrainian Philology and Teaching Methods of Profession-Oriented Disciplines at the State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»

References

- Cysoieva, S.O. (2006). *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti [Fundamentals of pedagogical creativity]*. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- Gray, A. (2016). The 10 skills you need to thrive in the Fourth Industrial Revolution. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-10-skills-you-need-to-thrive-in-the-fourth-industrial-revolution/> [in English].
- Kutsevol, O. (2007). Portret tvorchoho vchytelia literatury [Portrait of a creative literature teacher]. *Dyvoslovo*, 1, 24-29 [in Ukrainian].
- Kutsevol, O. (2008). Treninh kreatyvnykh yakostei uchytelia-slovesnyka [Training of creative qualities of a teacher philologist]. *Dyvoslovo*, 3, 18-22 [in Ukrainian].
- Meshcheryakov, B., & Zinchenko, V. (2008) *Bol'shoj psihologicheskij slovar' [Large psychological dictionary]*. Retrieved from www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/dict/10.php [in Russian].
- Partnership for 21st Century Skills. (2019). Retrieved from http://static.battelleforkids.org/documents/p21/P21_Framework_DefinitionsBfK.pdf [in Ukrainian; in English].
- Piekhota, O.M. (Ed.). (2003). *Osvitni tekhnolohii [Educational technologies]*. Kyiv: Vydavnytstvo A.S.K [in Ukrainian].
- Robinson Ken (2006) Chy spravdi shkoly vbyvaiut tvorchist? [Do schools kill creativity]. *TED conference*. February. Retrieved from www.ted.com/talks/sir_ken_robinson__do_schools_kill_creativity?language=uk [in Ukrainian; in English].
- Robinson, K., & Aronika, L. (2018). *Shkola maibutnoho. Revoliutsiia u vashii shkoli, shcho nazavzhdy zminyt osvitu [Creative School: The Grassroots Revolution That's Transforming Education]*. (Hanna Leviv, Trans). Lviv : Litopys [in Ukrainian].
- Tolochko, S.V. (2018). Strukturno-systemnyi analiz vyznachennia suchasnykh kliuchovykh kompetentnostei u sviti [Structural and system analysis of the definition of modern key competencies in the world]. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 5 (25), 36-42 [in Ukrainian].

Accepted: September 14, 2020

